

آیین نگارش و ویرایش زبان فارسی

www.ketab.ir

تألیف:

دکتر منوچهر دانش‌پژوهان

بهار ۱۴۰۰

سرشناسه	:	دانش پژوهان، منوچهر، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	آیین نگارش و ویرایش زبان فارسی / تألیف منوچهر دانش پژوهان؛ ویراستار ادبی مهدیه معتمدی.
مشخصات نشر	:	تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی، انتشارات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۵۰ص: جدول.
شابک	:	۴۰۰۰۰۰ ریال ۱-۱۰-۹۷۸-۶۰۰-۶۰۲۸-۱
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۲۴۳] - ۲۵۰.
موضوع	:	نگارش علمی و فنی
شناسه افزوده	:	دانشکده علوم و فنون فارابی، انتشارات
رده بندی کنگره	:	PIR۲۸۳۹
رده بندی دیویی	:	۸۰۸/۰۴۴
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۵۱۵۴۴۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیبیا

انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی

نام کتاب: آیین نگارش و ویرایش زبان فارسی

نویسنده: دکتر منوچهر دانش پژوهان

مدیر اجرایی: دنیال حیدری

ویراستار علمی: دکتر یوسف عالی عباس آباد

و دکتر صدیقه سلیمانی

ویراستار ادبی: مهدیه معتمدی

صفحه آرا: حسین حجت الاسلامی

طراح جلد: محمدمتین دانش پژوهان

تاریخ انتشار: بهار ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول

قیمت: ۴۰۰۰۰۰ ریال

تمامی حقوق اعم از چاپ، تکثیر و نسخه برداری برای ناشر محفوظ است. (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

تلفن ناشر: ۲۹۹۴۲۶۵۸ صندوق پستی: ۴۵۷۳ - ۱۹۳۹۵

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۵	گفتار نخست: زبان و توصیف آن
۱۵	هدف‌های آموزشی
۱۶	توصیف زبان
۲۰	پیدایش زبان
۲۱	زبان انسانی
۲۲	زبان: دستگاه اندیشه و ارتباط
۲۳	جامعهٔ زبانی
۲۴	خانواده‌های زبانی
۲۵	پیشینهٔ زبان فارسی
۲۷	زبان سکایی
۲۷	زبان مادی
۲۸	پارسی باستان (دورهٔ هخامنشیان)
۲۹	فارسی میانه (دورهٔ اشکانیان)
۳۱	پهلوی اشکانی
۳۳	پهلوی ساسانی
۳۴	فارسی نو (زبان دری)
۳۶	زبان، گویش و لهجه
۳۶	زبان
۳۶	گویش
۳۷	لهجه
۳۷	انواع گونه‌های زبان

۳۷	تفاوت زبان و ادبیات
۴۰	زبان علم
۴۱	زبان ادبی
۴۲	زبان گفت‌وگو
۴۲	زبان عامیانه
۴۲	زبان معیار
۴۷	گفتار دوم: ویژگی‌های خط فارسی
۵۳	جدول نشانه‌های نوشتاری خط فارسی
۵۳	نشانه‌های اصلی
۵۷	نشانه‌های فرعی
۵۸	شیوه هجابندی زبان فارسی
۵۹	گفتار سوم: نویسندگی
۶۰	نوشتن
۶۱	نقش نویسنده در جامعه
۶۲	ویژگی‌های یک نوشته خوب
۶۴	ویژگی‌های یک نویسنده خوب
۶۵	حواس و ادراک حسی
۶۵	حافظه
۶۵	تخیل
۶۶	استدلال
۶۶	دقت
۶۶	شوق نویسندگی
۶۶	تسلط بر موضوع
۶۷	شناخت منابع و مأخذ

در سال‌های اخیر برخی گمان می‌کنند که تبدیل دنیا به دهکده جهانی به نابودی زبان‌های ملی، قومی و محلی و ازجمله زبان فارسی خواهد انجامید. آن‌ها نمی‌خواهند بپذیرند که فارسی تنها یک زبان نیست؛ بلکه یک فرهنگ، تمدن و یکی از بن‌مایه‌های اصلی هویت ایرانی است و همچنین با کم‌انصافی به زبان فارسی و به کوشندگان و زنده نگه‌داران این زبان می‌تازند و این زبان را نازا، بی‌اثر و مرده می‌پندارند.

باید دانست که زبان‌های دنیا را شش هزار دانسته‌اند. بعضی از این زبان‌ها بسیار به هم شبیه هستند؛ بنابراین همه زبان‌ها را می‌توان در چند گروه عمده جای داد؛ یکی از مهم‌ترین گروه‌های زبانی هندواروپایی است که تمامی زبان‌های شبه‌قاره هند، ایران و بخشی از اروپا را در برمی‌گیرد. زبان فارسی، زبانی پیوندی است که در این گروه جای دارد. این گروه زبانی مجموعه‌ای از چندین زبان را شامل می‌شود که بزرگ‌ترین جمعیت جهان به این گروه سخن می‌گویند و صدها واژه مشترک میان فارسی و آن‌ها وجود دارد.

پس از آمدن اعراب به ایران، به تدریج و به دلایل سیاسی، اجتماعی، دینی و ...، در طول دو قرن ایرانیان برای نگارش زبان فارسی از خط اعراب استفاده کردند. این موضوع سبب شد به تدریج واژه‌های عربی (با ویژگی‌های خود) به زبان فارسی وارد شوند. البته زبان فارسی همان‌گونه که واژگانی از زبان‌های همسایه‌اش گرفته، واژگان زیادی نیز به آن‌ها واگذار کرده است. زبان عربی و فارسی از همدیگر واژگان زیادی وام گرفته‌اند؛ به‌گونه‌ای که بیشتر اصطلاحات فقهی، مذهبی و حقوقی از زبان عربی گرفته شده است؛ اما عربی نیز به نوبه خود واژگانی به صورت دست‌نخورده واژگان زیادی به صورت تغییر یافته به شکل واژه‌های معرب (نوشته شده با حروف اختصاصی عربی) از فارسی وام گرفته است.

در این فرایند، دست‌کم پانزده نویسنده و دانشمند بزرگ ایرانی در شکل‌دهی زبان و ادبیات عرب نقش داشته‌اند که سیبویه و ابن اهوازی ازجمله آن‌ها هستند؛ با تأسف باید

گفت در کشورهای عربی، معمولاً این دانشمندان ایرانی را که در ادبیات، طب، کیمیا، تفسیر و دانش‌های دینی، نجوم، موسیقی، جغرافیا، زبان‌شناسی، تاریخ و ... خدمات بی‌ظیری نه تنها به دنیای عربی و اسلامی؛ بلکه به جامعه بشریت نموده‌اند، به عنوان عرب می‌شناسند. همین دانشمندان بودند که از مصدرهای فارسی با استفاده از باب‌ها و قالب‌های صرف و نحو عربی، صدها واژه جدید ابداع و به غنای زبان و ادبیات عربی افزودند؛ مانند سوء تفاهم، منتظر و ... در ادبیات فارسی نیز از واژگان فارسی، ولی با کمک باب‌های عربی واژگانی ساخته شده که تعدادی از آن‌ها، به زبان عربی نیز راه یافته‌اند؛ مانند استیناف (از واژه نو، به معنای درخواست نو تجدیدنظر)، تهویه (از واژه هوا بر وزن تفعیل) و ...؛ از این رو باید گفت، زبان‌های گروه سامی، از جمله عربی بخش اعظمی از واژگان خود را از فارسی گرفته‌اند که درباره عربی به دلیل ماهیت صرفی و قالب‌های متعدد آن واژگان فارسی بیشتر در شکل مفرد و ساده آن ردیابی ممکن هستند و به دلیل ذوب شدن مفردات در قالب‌ها و صیغه‌ها، ردیابی آن دشوار می‌شود؛ اما زبان فارسی از معدود زبان‌های دنیا است که تقریباً عموم واژگان وام‌گرفته را بدون دست‌کاری و بدون حذف آوا و حروف می‌پذیرد؛ به‌ویژه واژگان قرآنی را بدون هیچ تغییری پذیرفته است؛ مانند صالح، کاذب، مشرک، کافر و ...

از اینجاست که بسیاری اعتقاد دارند، باید هدف از بیگانه‌زایی از زبان فارسی، نه حب و بغض نسبت به بیگانه؛ بلکه باید تلاش برای آسان کردن فارسی از یک سو پویا و زنده نگه داشتن آن از سوی دیگر پیش نظر باشد. برای نمونه کاربرد جمع مکسر عربی، فهم معانی واژگان فارسی را برای فارسی‌زبانان دشوار می‌کند؛ مانند اساتید به جای استادان، بساتین به جای بستان‌ها، دساتیر به جای دستورها، خوانین به جای خان‌ها، دهاقین به جای دهقانان، بازارات به جای بازارها، میادین، به جای میدان‌ها، اکراد به جای کردها، افاغنه، به جای افغانی‌ها که همگی باید با افزودن «ها» و «ان» جمع بسته شوند، نه به صورت جمع مکسر عربی.